

Santa Àgata Josefina Roma

Qui no ha sentit parlar de la capella de Sra. Àgata al costat del Saló del Tinell, a Barcelona? Qui no ha contemplat mai la bellesa d'una pedra semipreciosa que porta el nom d'Àgata? I no obstant, que en sabem de Santa Àgata o Àgueda?

Ens pot servir d'ajut el refrany mnemotècnic d'aquesta època de l'any:

*El Primer, Via, (nom local per a Brígida)
el Segon, Santa Maria, (La Candelera)
el Tercer, Sant Blai,
el Quart, nada, (ací no hi ha cap sant antic)
i el Quint, Santa Àgueda.
(dita d'Alguaire, El Segrià)*

Això ens situa en un moment molt especial del calendari, a començaments de febrer, en un caramull de celebracions extraordinàries, en l'inici de la primavera popular. Un concepte i coneixement de la primavera popular europea, que ha anat sobrevivint un seguit de canvis culturals al llarg dels segles. Dels pobles antics en coneixem més els Celtes, malgrat que tots els altres, dels que no en tenim tanta informació, també ens han transmès les seves inquietuds i la seva cosmovisió, generació rera generació. Els pobles Celtes celebraven aquestos dies l'Imbolc, una de les seves grans festes, corresponent-se amb el primer de febrer. Brigit, és el nom d'una divinitat, que ha perdurat en santa Brígida, a la que la Mare de Déu li deixa celebrar la seva festa abans, i que era invocada per a propiciar la producció de llet de les vaques.

Els romans, un altre poble que no sols ha deixat molts testimonis de la seva cultura, sinó que ha emmascarat la dels seus veïns i pobles conquerits i vençuts per ells, ens han deixat l'antecedent de la Candelera, en la festa en que els ciutadans de Roma ajudaven els pares de Proserpina (Persephone, en grec) a cercar-la, ja que Plutó, déu de l'inframón l'havia raptada, mentre collia flors a Sicília. Els romans feien processons amb torxes per a trobar el camí.

Aquesta festa, els cristians la van transformar en la Candelera, tot celebrant la llum de Crist, i els quaranta dies després del seu Naixement, amb la purificació de la seva Mare després del part. No cal dir com les candeles d'aquestos dies es guarden per a iluminar les

grans necessitats quan les portes de l'inframón s'obren, com agonies, parts, tormentes.

Tot seguit ve Sant Blai, que lliura de morir asfixiat per obstrucció de la gola, en malalties com la diftèria, els accidents en empassar. És el temps de tornar a veure els ocells migratoris que tornen, com a signe de primavera. Venen les cigonyes i les grues, que són transportadores de les ànimes, tant les que venen com les que se'n van, encara que només les recordem avui dia, portant nadons amb el seu bec.

Santa Àgata corona aquest seguit de celebracions amb unes històries singulars. Aquesta santa, del segle III, va néixer a Catània, a Sicília, on Persephone collia flors, com hem vist. Una de les tortures que va haver de sofrir per ser cristiana, va ser que li van tallar els pits. Aquest fet, ha generat una munió d'advocacions i narracions prodigioses, ja que malgrat ser ella una noia quan va morir, se la considera patrona de les dones casades, que alleten els seus fills, precisament per aquest episodi de les tortures a les que va ser sotmesa.

La iconografia la representa portant un plat amb els dos pits, la qual cosa va derivar amb una representació similar per a santa Llúcia, amb els dos ulls en un plat, malgrat que se sap que a santa Llúcia no li van arrencar pas els ulls, sinó que li van clavar un punyal al coll.

Però l'imaginari popular ha anat fent un llarg camí que ha situat aquesta parella de santes com a patrones, Sta. Llúcia, de les noies i Sta. Àgata de les dones casades.

Les dues màrtirs eren de Sicília, i se sap que Sta. Llúcia, de Siracusa (13 de desembre) era molt devota de Sta. Àgata, a la tomba de la qual va pelegrinar. El nom de Llúcia o camí de la llum, va incidir en els ulls com a símbol d'aquesta llum, sobretot, quan el rei Otó, trasllada les seves relíquies a Alemanya i per associació amb Sta. Àgata acaba sent representada amb un plat a la mà, amb els seus ulls, i fins i tot, celebrant-se en algun període, el dia 6 de febrer, per acompanyar la festa de Sta. Àgata.

Encara avui dia podem veure una magnífica representació de les dues santes juntes, en una pedra de volta, al convent de dominics de Balaguer.

El cert és que les dues santes esdevenen patrones de les dones, Sta. Llúcia, de les noies, Sta. Àgata, de les dones casades. Ambdues festes són festes d'hivern, dites d'inversió perquè igual com passa en altres festes del mateix període (St. Andreu, Sta. Caterina, St.

Nicolau...) es dóna preeminència en la realització del ritual, a sectors de la població que al llarg de l'any no tenen cap protagonisme. En aquest cas, a les dones, les mestresses de casa, les que en totes les grans festes, havien d'anar a missa primera perquè després es passaven llargues hores cuinant els grans àpats per a tota la família i els convidats.

Les dones per Sta. Àgata són protagonistes, no perquè algú els hi tingui una deferència en aquest moment, sinó perquè exerceixen un sacerdoci necessari per al desenvolupament del ritual. El fet que es produeixi una inversió de rols, no és més que el signe extern d'aquesta funció sacerdotal. Les dones són les encarregades d'aquesta circulació vital de la llet, i Santa Àgata està situada en un moment cabdal per a assegurar-se la fecunditat, la continuïtat de la vida, en un conjunt de rituals que portaran a assegurar-se la vida de les plantes, dels animals domèstics i feréstecs, i de l'home.

Les dones doncs, prenen en aquest dia la iniciativa i actuaran ben a l'inrevés del que fan al llarg de l'any. Convidaran als homes al ball, tancaran els carrers per a fer pagar un impost a tots els que hi arribin o hi circulin, per a sufragar les despeses de la festa, arribaran fins i tot al govern del municipi.

Encara que els homes, tradicionalment s'ho han mirat com una vàlvula d'escapament, que només està oberta un dia, el cert és que totes aquestes festes d'inversió serveixen per a recolocar-se individualment i col·lectiva, tot tornant al caos primigeni i fundacional en que tota creació és possible. Serveixen per a reflexionar sobre la estructura social, per a que les dones es reunixin i parlin i actuïn. Els homes, sovint somriuen condescendents davant de festes com aquestes, però obliden aquest component revolucionari dels rituals d'inversió, que tenen la seva manifestació màxima en el Carnaval. En molts pobles, les confraries o avui dia associacions de dones, no es dediquen només a preparar una celebració a l'any, sinó que tracten dels problemes comuns, de les aspiracions i sobretot, de la visió de la societat, en clau femenina.

S'han instituït altres festes de les dones, amb caire consumista, unes, com l'antic dia de la Mare, el 8 de desembre, en que tot consistia en comprar un regal. Altres, en un pla d'homenatge compensatori, com el 8 de març, el dia de la dona treballadora, tal com es feia en l'antiga Unió Soviètica. Aquesta festa, però, és eminentment reivindicativa, equiparable al primer de maig. La commemoració del martiri d'unes dones que lluitaven pels drets de les dones com a drets humans.

La festa de Santa Àgata, no és una relíquia folklòrica, encara que molts la voldrien reduir a això. Es tracta de la reivindicació del paper

total de la dona en la societat, perquè transmet la vida, sí, però aquest fet no l'aparta sinó que li confereix un paper sacerdotal en un dels moments més significatius de l'any, el moment del pas, de l'hivern a la primavera, interpretant el seu paper en la lluita entre el bé i el mal, i contribuint a aquest renaixement de la vida que semblava condemnada per la inèrcia de l'hivern.

Josefina Roma

Per a saber-ne més:

De la Voragine, Santiago (1264).- La Leyenda Dorada. Alianza Editorial. 1982. Madrid.